

Pronk

globaliseringsproces alleen maar via de markt, alleen via de economie en alleen via de bedrijven verloopt, ontstaat er iets eenzijdigs. Dan krijg je een onderschikking, juist van economie, politiek en mensenrechten. Dat is voor ons de reden geweest om te zeggen dat beide zaken moeten gebeuren, dus niet alleen de marktondersteuning maar ook het steunen van de andere contacten. Wij weten dat er talloze risico's en dilemma's zijn, maar misschien zijn er mogelijkheden om dat type vragen aan de orde te stellen. Dat moet je geleidelijk aan opbouwen.

Met Indonesië hadden wij niet een onkritische relatie die plotseling kritisch werd. Met Indonesië is sinds 1973 stelselmatig het gesprek over mensenrechten gevoerd. Het is fout gelopen in januari 1992; die geschiedenis behoeft niet opnieuw te worden geschreven. Het was kantje boord. Overigens liep het fout toen de regering in de brief aan de Kamer zei: als het toch fout loopt, gaan wij niet meer eenzijdig optreden, maar stellen wij het aan de orde in het kader van de Europese Gemeenschap. Toen was voor de regering van Indonesië de grens bereikt. Men zei: dat betekent "ganging up". Er leek opeens een nieuw dilemma te gaan ontstaan: je bent dan niet meer in je eentje bezig, maar je doet het dan samen. Dan zegt men: dat is "ganging up". Wij wisten dus niet de gedachte over te brengen, dat wij niet eenzijdig het vingertje wilden opheffen. Dan ontstaan talloze misverstanden; wij weten waartoe die misverstanden hebben geleid.

De geachte afgevaardigde Hirsch Ballin sprak nog over de Palestijns-Israëlische relatie. Het besef, zoals hij dat heeft geformuleerd, hebben wij zeer zeker. Die veiligheidsconceptie is van het allergrootste belang. Maar het gaat momenteel natuurlijk om een soort wederzijdse gijzeling van veiligheidsconcepties. Dat heeft een aantal effecten die wel eens tot meer onveiligheid aanleiding zouden kunnen geven. Ik noem een voorbeeld: het afsluiten van de grens in Gaza vanwege de angst voor terroristische aanslagen. Niemand kan er dan weer uit en niemand kan meer werken. Dat afsluiten brengt zoveel frustratie met zich mee, dat je daardoor misschien nog wel meer mensen tot geweld brengt. Wie volgt de juiste weg? Het dilemma is levensgroot. Men zal het daar zelf

moeten beslissen; dat kunnen wij niet vanuit het buitenland. Het probleem kan natuurlijk wel eens zijn, dat je onvoldoende beziet wat de effecten kunnen zijn van op zichzelf gelegitimeerde beslissingen. Dat is een uitermate moeilijke aangelegenheid. Ik vind dat je met beide partijen zoveel en zo goed mogelijk contacten moet hebben om erover te spreken.

Voorzitter! Ik heb goed begrepen dat alle citaten die ik heb geformuleerd inzake datgene wat de geachte afgevaardigde de heer Hirsch Ballin heeft gezegd over maatschappelijke organisaties nog eens moeten worden "overgeciteerd" in het debat over de duurzame-ontwikkelingsverdragen. Ik ben in ieder geval dankbaar voor de aanpak. Ik zal proberen in de komende jaren de memorie van toelichting op basis van ons dataverwerkingssysteem zodanig op te stellen dat er een duidelijker verband wordt aangebracht tussen de hulpinspanningen en de verschillende maten van categorisering.

Dan ligt er nog de vraag over mijn opmerking over het schaken. Ik geloof dat het woord "schaken" niet zo'n goede formulering van mijzelf is geweest, want schaken doe je met z'n tweeën. Of je bent simultaanschaker en dan is er één grote tegenstander, maar zo is het momenteel niet in de wereld. Ik zou liever spreken van een bordspel, in de zin van een beetje "Mens erger je niet" en een beetje "Monopolie". Dus een beetje meedoen. Dat doen wij vanuit Nederland. Wij kunnen dat beter doen door niet alleen maar bezig te zijn met hulp, maar door het zo goed mogelijk koppelen van hulpbeleid, milieubeleid, mensenrechtenbeleid en buitenlandse politiek. Dat doen wij. Op dit moment zijn wij het een beetje aan het codificeren in het kader van de herijking en ontschotting. Maar wij zijn de afgelopen jaren opgemerkt. Ons optreden heeft in een aantal landen effecten gehad. Dat betekent ook dat wij op een aantal terreinen gevraagd zijn door landen of door internationale organisaties om te bemiddelen. Dat werkt een beetje. Er is niet altijd direct over effecten en successen te spreken, maar wij worden gezien als een land van waaruit constructieve pogingen worden gedaan. Dat betekent dat wij bijvoorbeeld in Rwanda, Soedan, het

Midden-Oosten, Columbia, Zuid-Afrika en Mozambique gevraagd worden om mee te doen, om soms iets te leiden, waarbij een speciaal beroep op ons wordt gedaan. Dat kan nooit wanneer het alleen maar één minister of één beleidsonderdeel betreft. De poging die wij nu doen om het zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen, kan die effectiviteit vergroten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor de beantwoording.

De beraadslaging wordt gesloten.

Wetsvoorstel 24400-V wordt zonder stemming aangenomen.

Wetsvoorstel 24299 wordt zonder stemming aangenomen.

Sluiting 22.40 uur

Besluiten en ingekomen stukken

Lijst van besluiten:

De voorzitter heeft na overleg met het College van senioren besloten om de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op: 27 februari 1996

Regels inzake de verstrekking van subsidies door de minister van Economische Zaken (Kaderwet EZ-subsidies) (24416);

Aanvulling van bepalingen in de Grondwet inzake de verkiezing van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer der Staten-Generaal, de provinciale staten en de gemeenteraden, in verband met tijdelijke vervanging van een lid wegens haar zwangerschap en bevalling (23798); 12 maart 1996

Wijziging van enige wetten op het gebied van de mijnbouw in verband met de uitvoering van richtlijn nr. 94/22/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 30 mei 1994 betreffende de voorwaarden voor het verlenen en het gebruik maken van vergunningen voor de prospectie, de exploratie en de productie van koolwaterstoffen (PbEG L 164) (24078); 19 maart 1996

Vaststelling van ruimere regels met betrekking tot de openingstijden van winkels (Winkeltijdenwet) (24226).